

γονται τῆς Καισαριανῆς, μὰ μπορεῖ νὰ εἶναι κι ἀπὸ πηγὰδια ἀκάθαρτα.

10

Γεννήθηκα μὲ τὸν ἔρωτα, ὄχι μὲ τὴν ἀθωότη. Παιδί μπορεῖ νὰ εἶμαι ἀκόμα σὲ μερικά· ἂ θ' ὦ ο παιδί δὲ σιάνηκα ποτέ. Ἄλλοι ἄς γυρίζουνε μὲ βουρ-
κωμένα μάτια στὸν ἀθῶο τους, ἀγνό, προτιμῶ καιρό· Ἐγὼ ἔχω χρέος νὰ τὸ πῶ: Τὸ παιδιάτικο εἰδύλλιο δὲν τὸ γνῶρισα ποτέ στὴ ζωὴ μου.

11

—Νῆπαγγέλω ποίημα; Τί λόγος! Ὁ κόσμος σας δὲν εἶναι σὲ κατάσταση νὰ θελήσῃ νὰ μὲ καταλάβῃ. Ἄλλοι ἀπὸ πρὸληψη, κι ἄλλοι, ἀπλοῦστερα, ἀπὸ κουταμάρα, παίρνουνε στὴ θάλασσά μου γιὰ ξέρα καὶ τὸν ἀφρό. Ἄν τύχη νὰκούσουνε σιχουρηγμένο ἀπὸ μένα κανένα κοινὸ ἱυρικό τόπο μεγάλης γενικῆς ἔννοιας, θὰ κάνουνε σὰ νὰκούνε τὴ φαινομενολογία τοῦ Ἐγέλου. Μὲ τὸ δίκιο τους. Ἄν τοὺς διαβάσω κανένα μου τραγούδι σὲ μιὰ παιδοῦλα μανρομάνα, ἀπλὸ καὶ καθαρό ὅσο παίρνει, μὰ πάντα ποιητικό, δηλαδὴ κάπως, καὶ πάντα, σχετικὰ μὲ τὸν περὶ τὸ λόγο, ἀποσκευαστό, θὰ γουρλώνουνε τὰ μάτια καὶ θὰ ρωτᾶνε ποιά εἶν' οὗτὴ ἡ παιδοῦλα, τί εἶδος αἰνίγμα νὰ εἶναι, καὶ τί θέλω νὰ πῶ μὲ τὰ μαῦρα μάτια! Ποίημα βγαλμένο ἐπὶ μιὰ συγκινητικὴ περιπέτεια τῆς ἰδίας μου ζωῆς τὸ πήρανε σὰ γεννημένο ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν Ἑνεάδων τοῦ Πλωτίνου. Κάποιο ἄλλο πάλε, μυστηριώδικο κάπως τραγούδι μου, ὀνομασμένο Μὲ δ ο υ σ α, μὰ ποὺ ἔδειχνε κινημένο ἀπὸ κάποιο πάθος πολὺ πεισματικό ὥστε νὰ εἰπωθῇ καθαρώτερα, τὸ πήρανε πὼς γράφτηκε ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ κάποιου φίλου μου ποιητῆ ποὺ τὰ εἶχε βάλει μ' ἐμένα τις μέρες ἐκεῖνες. Ἡ τελευταία μου παρυσίαση—ἀναγκαστικὴ—μὲ τὴν κόσμο οὕτῃ: Διάβασα κάτω, σὰν ἐπικὸ κατέλογο τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων τοῦ Βουλγαροχτόνου στὴ Μακεδονία. Ἐῖα κομμάτι ἀπὸ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά». Μακεδονία—Βούλγαρος—Βουλγαροχτόνος, εἶναι μαζί καὶ θέματα δημοσιογραφικά. Στὴν ἡμερησία ὁ ἀταξία. Καὶ ὅμως νομίζω πὼς οἱ πῶς πολλὴ ἀπὸ τοὺς ἀκροα-
τές μου—ἡ σάλα γιομάτῃ ἀπὸ τ' ἀφρογόλα τοῦ λεγόμενου καλοῦ κόσμου—δὲν καταλάβαινε τίποτε. Κάποια κύρια ἱστορικά ὁνόματα σιάβων καὶ βυζαντινῶν καπετανῶν τὰ πήρανε κάποιι γιὰ προσηγορικά καὶ

ρωτούσανε τί θὰ ποῦνε. Καὶ τὸ ποίημα καθαρῶτα τῆς μορφῆς. Μιὰ μεταφορὰ στὴν ποίηση μᾶς σελίδας ἀπὸ τὴν Ἱστορία τοῦ Παπαρηγόπουλου.—
Αὐτὸ μοῦ ἔλειπε τώρα, νὰ βροντοφωνῶ στίχους ἀπὸ βήματα συλλόγων, σὰ στὴ μακάρια ἐποχὴ ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια ποὺ εἶχε καταστήσῃ ἡ ποίηση μιὰ πολιτικὴ ρητορικὴ, καὶ κάτω πὺδ ξεπεσμένο ἀκόμα.

12

Οἱ δραματογράφοι εἶν' ἐκεῖνοι ποὺ κρατάνε τὴν δραματικὴ τέχνη στὸ τελευταῖο σκαλοπάτι. Ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἔχουν ἐπάγγελμα τὴν δραματογραφία.

13

Μιὰ φορὰ κ' ἔναν καιρὸ—εἴμονα παιδί. Ἐπιασε φωτιά τὸ σπῆτι μας. Ἀντὶ νὰ βοηθῶω γιὰ τὸ σβύσιμο, καθὼς ὅλοι οἱ ἄλλοι τοῦ σπιτιοῦ, βγήκα ἔξω μὲ τὸν ξένο κόσμο ποὺ ἔκανε χάρι ἀπέξω, καὶ χάρινα κ' ἐγὼ, ἀγναντεύοντας τὸ σπῆτι μου ποὺ καίγεται. Μοῦ ἔφυγε μάλιστα κ' ἓνα περίεργο ἔ-
φω-νητό. Ἐλεγα πρὸς τοὺς γύρω μου, κοιτάζοντας τὸ σπῆτι μου ποὺ καίγοι·ν. Ἐλεγα καὶ ξανάλεγα: «Κλαίω καὶ γελῶ! Κλαίω καὶ γελῶ!» Κάποιος μάλιστα μ' ἄκουσε καὶ γέλασε μὲ τὴν περίεργη φράση μου καὶ τὴν εἶπε καὶ σὲ ἄλλους καὶ γέλασαν κι αὐτοί. Κ' ἔτσι ἄθελα ἐφάρμοξα, δωδεκαχρονίτης pen-
seur τοῦ γλυκοῦ ἱεροῦ, τὴν ἀρχὴ κάποιου σημε-
ρινῶν φιλόσοφων ποὺ τὸν κόσμο δὲν τότε νοιώ-
θουνε παρὰ σὰν ἓνα θέαμα γιὰ μιὰν ἀπόληψη κα-
λαισθητικὴ.—Περάσανε χρόνια. Μιὰ βραδιὰ βρέθηκα σ' ἓνα σπῆτι, γνώριμο, μὰ πάντα ξένο. Τὸ σπῆτι ἔπιασε φωτιά. Πῆρα τὸ καπέλλο μου κ' ἔφυγα σὰν ἀστροπή. Ἐτρεξα στὸν ἀστυνομικὸ σταθμὸ τῆς γει-
τονιάς, φώναξα, ζήτησα τὴ βοήθεια τοῦ πυροσβεστι-
κοῦ λόχου, τὸν ἔβαλα μπροστά, καὶ τράβηξα ἡσυχὰ νὰ κοιμηθῶ. Ὁ λόχος ἔφτασ' ἐγκαίρῃ κ' ἔτσι σβύ-
στηκε ἡ φωτιά, γλῦτωσε τὸ σπῆτι. Ὑστερ' ἀπὸ καιρὸ, ἓνα βράδι, ἡ κυρία τοῦ σπιτιοῦ ποὺ κιντύνει νὰ καίῃ, μὲ ρώτησε γελώντας τί ἔγινε τὴ βραδιὰ ποὺ πήρε φωτιά τὸ σπῆτι. Ὅταν τῆς εἶπα πὼς ἔτρεξα στὸν πυροσβεστικὸ σταθμὸ, ξαφνίστηκε: — Μπα! κ' ἐμεῖς νομίσανε πὼς τρώμαξες καὶ πῆρες τὸ κα-
πέλλο σου κ' ἔφυγες!—Γιὰ νὰ τὰ σημειώσω τώρα τὰσημάντα τοῦτα, θεωρῶ πὼς κάποιο νόημα θὰ κρέ-
μεται ἀπὸ κείνα.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ¹⁾

Καθὼς δείχνεται, σὰ παραπάνω δὲν προσά-
θεται νὰ καταστρώσω σχέδιο τῆς μελλομένης κοι-
νωρίας, οὔτε τὸ σκελετὸ τοῦ σοσιαλιστικοῦ ὁργανι-
σμοῦ τῆς ζωῆς. Σὲ τέτια ἀρίνα παλάτια κατὰ-
φευγε ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδέα ὅσο ἦταν πόθος εὐλαθῆς καὶ οὐτοπία. Μὲ τὴν ἀτελή μου ἐκθεσὴ θελήσω νὰ ὑποδηλώσω μοναχὰ τίς τάσεις τῆς κοινωνικῆς ἐξέ-
λιξης καὶ μαζί τῆς καὶ τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδέας. Μὰ ἂν αὐτὲς οἱ τάσεις δὲ μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν μιὰ ἰδέα καθαρή τῆς μελλοντικῆς μορφῆς τῆς κοι-
νωρίας, ὥστόσο μᾶς δείχνουν ἂν ἡ ἐξέλιξίς τῆς τρα-
δαί στὴν ἀνώτερη ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπινου πολι-
τισμοῦ ἢ στὸ χαμὸ τοῦ καὶ στὴ βαρβαρότητα. Γιατὶ πρέπει νάχη κανένας ἀλλόκοτη ἀντίληψη πολιτι-
σμοῦ γιὰ νὰ θεωρῇ σὰν πιστοδρόμημα τὸ ξάπλωμά του σ' ὅλες τίς τάξεις τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸν περιορι-
σμό του σὲ μερικὲς μονάχα, ὅπως εἶναι σήμερα. Κ' ἡ ἀλλόκοτη αὐτὴ ἀντίληψη, ὅσο κι ἂν πηγάξῃ ἀπὸ ἄγρια κατώτερα ἀνθρώπινα ψυχόδηματα σὲ με-
ρικούς, σὲ ἄλλους ριζώνεται ἀπὸ κάποια πρόληψη καὶ κακὴ ἐκτίμηση τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἱστορίας.

«Χρειαζεται μιὰ τάξη νὰ δουλεύῃ κ' ἡ ἄλλη νὰ δημιουργῇ μὲ ἄνεση», τσαπαλίζει κάθε αἰσθη-
τιστὴς τῆς ζωῆς μαζί μὲ τὸν αὐθάδη φιλόσοφο τοῦ καπιταλισμοῦ. Καὶ τόντις στὴν ἱστορία βλέπομε ὅπου ἄκμασαν οἱ τέχνες κ' οἱ ἐπιστήμες νὰ κα-
λιεργούνται τοῦτες ἀπὸ μιὰ τάξη ποὺ ζούσε μὲ ἄ-
νεση κ' εὐημερία. Κι ὁ Πλάτωνας κι ὁ Ἀριστοτέ-
λης δὲ μπορούσαν νὰ φανταστοῦν τὴν ὑπαρξὴ τῆς κοινωνίας δίχως δούλους. Ἀλλὰ πράγματις στὸν καιρὸ τους δὲ μπορούσε ὄχι μόνο νὰ νοηθῇ, μα καὶ νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία δίχως δούλους. Οἱ δούλοι στὴν ἀρχαιότητα δὲν ἦταν μόνο οἱ κυριότερες παραγωγι-
κὲς δυνάμεις τῆς κοινωνί-
ας, μὰ σύγκαιρα κι ὁργανα παραγωγῆς. Ἡ ἀνεξέλιχτη τεχνικὴ τοῦ καιροῦ τοῦς ἔκανε ἀναπόφευκτο στοιχεῖο τοῦ ἀρχαίου πολιτι-
σμοῦ. Ἦταν οἱ σημερινὲς μηχανές. Κι ὁ Ἀριστοτέ-
λης νειρεύονταν πὼς ἂν μπορούσε κάθε σύνεργο νὰ δουλεύῃ αὐτόματα, σὰν τὰ τεχνουργήματα τοῦ Δαί-
δαλου ἢ σὰν τὸν τρίποδα τοῦ Ἡφαίστου, οὔτε ὁ μάστερς θὰ χρειαζόνταν τοὺς καλφάδες του οὔτε ὁ ἀφέντης τοὺς δούλους. Κι ὁ Ἀντίπαρος, Ἕλληνας ποιητὴς τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνα, χαίρειναις τὸ

Ἡ ἀρχὴ τοῦ στὸν ἀριθ. 340.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ Σ. ΛΑΕΣΙΟΥ

“RIDI PAGLIACIO,,¹⁾

8 Αὐγούστου.

Σήμερα ὁ ταχυδρόμος μοῦφερε ἓνα γράμμα ποὺ δὲν τὸ περίμενα. Ὁ Φίλιππος μοῦ γράφει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο πὼς στενοχωριέται γιὰ μένα. Ἐμαθε, λέει, πὼς εἶμαι ἄρρωστη καὶ μὲ παρακαλεῖ νὰ τοῦ πῶ σὲ δυὸ γραμίτσες—μόνο σὲ δυὸ γραμίτσες, ἂν εἶν' ἀ-
λήθεια. Τίποτε ἄλλο δὲ μοῦ ζητᾷ αὐτὸ θάνατι μιὰ μεγάλη χάρη—ποὺ τολμᾷ νὰ περιμένει ἀπὸ τὴν καλὸσύνη μου.—Ὁ κατημένος ὁ Φίλιππος, πόσο μα-
κριὰ βρίσκεται ἀπ' ὅλα κείνα τὰ θλιβερά πράμα-
τα ποὺ μὲ τριγυρίζουνε ἐμένα τώρα, ποὺ προκα-
λεσα ἐγὼ ἡ ἴδια νὰ μὲ τριγυρίζουνε γιὰ νὰ περάσει κ' ἐμένα ἡ ὥρα μου!

*) Ἡ ἀρχὴ τοῦ στὸν ἀριθμὸ 340.

Ἡσυχὰ ἡσυχὰ, ὑποάχτηκε στὴ ζωὴ ποὺ τὴν ἔβλεπαν ν' ἀκολουθῇ. Χωρὶς φωνὲς κι ἀνώφελες διαμαρτυρίες—χωρὶς πρὸ πάντων μεγάλῃ δυσκολοπί-
στευτα λόγια. Ἀκολουθῆσε τὰ γεγονότα δίχως νὰ χρειαστῇ ἀνάγκη νὰ τὸν σπρώξουνε νὰ πᾶει μὲ τὴ βία. Καὶ τώρα—ἔπειτα ἀπὸ τόσον καιρὸ μοῦ ξανα-
γράφει πὼς δὲν ἔπαψε νὰ μὲ θυμᾶται, (ἀπόφυγε νὰ μεταχειριστῇ καὶ λέξη αἰ' ἀγαπᾶ) καὶ μοῦ ζητᾷ νὰ τοῦ γράψω πὼς εἶμαι, νὰ ἡσυχάσει.

Ὁ κατημένος ὁ Φίλιππος! ποὺ νὰ ξέρει πὼς τὰ συμπαθητικὰ του λόγια δὲ μοῦ προξένησαν κανένα ἄλλο αἰσθημα, ὅζω ἀπὸ τὴν κάπως ἀλλόκοτη ἐν-
τύπωση ποὺ μοῦ κάνουν πάντα οἱ ἀληθινὰ, ὁμορφὲς κ' εὐγενικὲς ψυχές... Παλιὰς μόδας πολῦτιμο φό-
ρεμα, ποὺ ὅσο ὥραϊο κι ἂν εἶναι—δὲ βρίζεται πιά, δίχως νὰ κάμει ἀποκριτικὸν αὐτὸν ποὺ τὸ φορεῖ.

Νὰ τοῦ ἀπαντήσω; Μὰ καὶ τί νὰ τοῦ πῶ; Αὐτὸ δὲ θὰ γίνῃ αἰτία νὰ ξαναφέρουμε πάλι πίσω τὰ ξεχασμένα; καὶ πρὸς τί τώρα πιά; Ποιὸς ὁ λόγος νὰ παρουσιαστῶ ἄλλη μιὰ φορὰ μπροστά του;

Ὁ Λῶης ἄς ἀναλάβει νὰ τοῦ γράψῃ. Θὰ τοῦ τὸ πῶ κι ἂν θέλῃ ἄς τὸν πληροφορήσῃ πὼς εἶμαι καλὰ, πολὺ καλὰ, καὶ νὰ μένει ἡσυχός. Ἀπέχω τό-
σιν μίλια ἐγὼ τώρα ἀπ' ὅλες αὐτὲς τίς αἰσθημα-
τικότητες, ποὺ θεωρῶ πὼς μόνο γιὰ ὑποκρισίας καὶ γιὰ ψευτιὲς θάμκι λικνῇ ἀπὸ τώρα κ' ἐμπρός.

13 Αὐγούστου.

Εἴμονα ὅζω μὲ τὸ Λῶρη. Πήγαμε μακριὰ στὴν ἐξοχὴ, καὶ περπατήσαμε ὥστε οἱ δυὸ μας δλομόνα-
χοι σὰ χωράφια.

Μοῦ μίλησε γιὰ τὸ καινούργιο τοῦ Ρομάντζο ποὺ θὰ γράψῃ καὶ μοῦ ἀνάλυσε τὴν ὑπόθεσίν του. Μιλοῦσε γεμάτος ὄλος ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ βιβλίου του καὶ τὰ μάτια του στράβτανε—καὶ θαύμασα ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ βαθεῖά του σκέψη καὶ τὴ μεγά-
λη του φαντασίαν! Καὶ μοῦ φάνηκε παράξενο πὼς γνωριστήκαμε καὶ πὼς μ' ἀγάπησε, καὶ συλλογι-
στηκε τὰ περασμένα ποὺ μᾶς ἔφεραν τόσο κοντὰ, ἐνῶ οἱ δρόμοι μας εἶταν τόσο διαφορετικοί.

Μοῦπε πὼς θὰ παντρευτῇ, μοναχὰ πολὺ πλου-
σία γυναίκα, γιατί τοῦ χρειάζονται πολλὰ—παρὰ πολλὰ πράματα γιὰ ὅ,τι ὀνειρεύεται.

—Δὲ θὰ τὴν ἀγαπήσω ἔως ποτὲ τὴ γυναίκα αὐτὴ—ἀκριβῶς γιατί θὰ ξέρω πὼς μ' ἐπῆρε γιὰ τ' ὄνομα μου κ' ἐγὼ γιὰ τὴν παρουσίαν της. Εἶμαι

έδρεμα του νερόμυλου σαν έλευτερωτή των σκλάβων γυναικών και καθιερωτή του χρυσού αιώνα. Έδώ είναι ή διαφορά του ανθρωπιστικού αίσθήματος και της δύναμης του νου ενός Έλληνα ποιητή κ' ενός Έλληνα φιλόσοφου από έναν γερμανό άστικό φιλόσοφο της εποχής μας. Έκείνοι υποψιζόνταν μέσα στο μάκρος των αιώνων την επανάσταση της μηχανής, τούτος ζώντας μες ήν επανάσταση νοσταλγούσε καιρούς άγριους, που ήταν τέτιοι από ανάγκη των πραγμάτων. Οι μηχανές είναι οι επαναστάτες της ζωής σήμερα, που, όπως είπαμε παραπάνω, θα κάμουν περιττή τη δουλεία μιας τάξης για να πολιτίζεται και να δημιουργή ή άλλη με άνεση. Η σοσιαλιστική εξέλιξη της κοινωνίας με την κατάργηση των τάξεων που τείνει, δεν έρχεται να καταλύση τον πολιτισμό, με να τον απλότητα σ' ήλη γενικά την κοινωνία, να νιώξη ελεύτερο έδαφος δημιουργίας σε όλες τις τάξεις και σε όλα τάτομα που έχουν μέσα τους τη σπύα της και την άσχη της.

Και σ' έναν τέτιο κοινωνικό οργανισμό που δίνει την ελευτερία στο άτομο να εργάζεται και σύνωρα να πολεμά, που επιτρέπει σε όλους και τους εϋ κολύνει μάλιστα να αναπτύξουν καθένας την άσχη του ιδιοφυΐα, ποίος είναι ο κίνυνος που τρέχει ή τέχνη; Η τέχνη δεν έχει την αίτια της και την πηγή στον πλούτο, με στην ψυχή του ανθρώπου είναι μια ανάγκη ανθρώπινη, που κ' οι άγριοι την έχουν και που με τη μορφή της πίσης, της μουσικής, του χορού έδειξε το πιο βαθύ της μεγαλείου και την πιο ώραία χάρη εκεί που άνάβλυσε απ' την ψυχή του λαού, του πλήθους, του όχλου, όπως βρίσκει ευχαρίστηση να τον όνοματίζει κάθε αίσθητικής μαζί με τους ψωρόχοντες και τους ταλαράδες. Ποιά λογική μας λέει πως μια ανάπτυξη του λαού, που είναι ή προσπάθεια του σοσιαλισμού, θα συντελέση στο χαμό της ψυχικής αυτής ανάγκης, όπως είναι ή τέχνη; Άπεναντίας το ζάπλωμα της μάθησης, της γνώσης, το πλάτεμα του έριζοντα της σκέψης, το εξευγένισμα της ψυχής, των συνηθειών, των τρόπων, το ξανάσασμα από τις βαριές φροντίδες δε θάξήνουν την ανάγκη αυτή της ψυχής του λαού, δε θα του αναπτύξουν το άσθημα της όμορφιάς, δε θα βοηθήσουν στο να ήσυχήσουν μέσα του περισσότερο οι κρυμένες του δυνάμεις;

Μα ή τέχνη δεν είναι για τους πολλούς, θα μου πούν οι αίσθητιστές; Είναι για τους λίγους, τους εκλεκτούς. Άς το δεχτώ για μια στιγμή για να

τους κάμω χάρη. Μα οι εκλεκτοί αυτοί βρίσκονται σήμερα μέσα στις τάξεις των άρχόντων από γέννηση ή πλούτο; Η αίσθητική των άγαθών άστών, τάνι-δεο των άγοραίων και των χυδαίων άγαναχτούν την πένα και τα χείλη των εκλεκτών του πνεύματος στην εποχή μας. Μα σε ποιά τάξη βρίσκονται αυτοί οι άγαθοί άστοί, κ' οι άγοραίοι κ' οι χυδαίοι; Κ' είναι το ιδανικό του σοσιαλισμού ή μόρφωση που έχουν όλοι αυτοί οι άγαθοί άστοι κ' οι άγοραίοι κ' οι χυδαίοι; Τα σχολιά, τα θέατρα, οι άκαδημίες, τα περιοδικά κ' οι έφημερίδες, που ξεβράζουν και μορφώνουν την αίσθητική που άγαναχτεί τους εκλεκτούς, δεν είναι ιδρύματα του καθεστώτος που γυρέβει να το γαρμύση ή σοσιαλιστική ιδέα; Και το καθεστώς αυτό που δίνει τον άστωτο στις υλικές ανάγκες της ζωής και τον κάνει κυνηγό και σκλάβο του χρήματος, γιατί χωρίς αυτό του είναι αδύνατο να προδέψη, δεν είν' εκείνο που σέρνει τόσες και τόσες εκλεκτές ιδιοφυΐες στη ρουτίνα, τις αναγκάζει να υποταχτούν στην αίσθητική των άγαθών άστών με το δόγμα που στυλώνει μπρός τους, ή να στερηθούν κάθε απόλαψη της ζωής, να θαστούν στην άφάνεια ή να συμφορωθούν με τις άπαιτήσεις του; Αυτό το καθεστώς δεν είν' εκείνο που έριξε στη δυστυχία έναν Ρέμπραντ, που στέργει την άνεση της ζωής από ένα Μπετόβεν, που έσβυσε απ' την πείνα ένα Σούμπερτ, γέννησε τάριστουργήματα ενός Μιλλέ σ' έναν άκρεώνα μέσα, ξέβρασε στο νοσοκομείο ένα Βερλίν, έπρωξε στην αυτοκτονία έναν Κλάιστ, κατάντησε ρουτινιέριδες της πλουτοκρατίας ένα Λίμππαχ κ' έναν Άρουπμανν, σταμπάδο των Χοσ-τζόλερν ένα Μίτσελ, που έπνιξε και πνίγει, ταπείνωσε και ταπεινώνει, εξευτέλιζε κ' εξευτελίζει τη ζωή, την ιδιότητα, το χαρακτήρα, την περφόνια τόσων γνωστών κι άγνωστων εκλεκτών ψυχών; Δεν είναι αυτό το ίδιο καθεστώς που κατεδίκασε στα ύπογεια των τυπογραφείων κ' ύστερα στο θάνατο στην ψάθα έναν Κρουτάλλη; Δεν είναι ή ίδια ή άνομία που δεν άφίνει έναν Καρκαβίτσα να ξεδιπλώση όλη τη δημιουργική του δύναμη, που θέλει να επιδάνη σ' έναν Παλαμά να πνίξη την πίστη και τον ένθουσιασμό του σε μια ιδέα, που πετάει σχολάρεχ σ' ένα νησί το Γρυπάρι, εξορίζει στη δημοσιογραφία τον Κοντυλάκη, το Μητσάκη, το Νιρβανα και δεν ξέρω άλλον ποιόν, πεδικλόνει την παραγωγική όρμη του Βλαχογιάννη, θέλει να στομάση την πένα ενός Παρορίτη, βάζει σχεδόν έκτός μάχης

μια δύναμη κοινωνική σαν του Σκληρού κ' εκεί που δίνει την περίσταση σε κάθε έρασιτέχνη, τέκνο παραλή, να τυπώνη τα πάρεργα της ταπειλιάς του, δε έδωσε ούτε είναι καμιά άπαιτοχή να δόση τη χαρά στους εκλεκτούς να δούν περισωμένο απ' την άλησμονιά έστωντας και μέρος του έργου του Παπαδιαμάντη; Δεν είναι αυτό το καθεστώς που τα μετράει όλα με την άξία του χρήματος, με την υλική ωφέλεια της κοινωνίας, που περιγιάει σαν άνώφελη κάθε χαρά του νου, κάθε δίψα της ψυχής, κάθε λαχτάρα της καρδιάς όσω απ' το χυδαίο και το τριμένο, κάθε προσπάθεια κι όρμη όσω απ' το κυνήγημα κοινωνικής αποκατάστασης, άσφαλίσματος της υλικής ζωής τάτόμου; Δεν είν' αυτό το καθεστώς που άπαιτεί να πνίξη κάθε ευγένεια ψυχική, να ταπεινώση κάθε περηφάνεια, να λυγίση κάθε χαρακτήρα, να σβύση κάθε όρμη άνώτερη, να τα ύποτάξη, να τα συνταίριση και να τα ισαΐξη όλα με το επίπεδο της ήθικής, της αίσθησης και της αίσθητικής του άγαθού άστού, του άγοραίου και του χυδαίου; Ποιοί είν' εκείνοι οι εκλεκτοί που μπόρεσαν κι ανάπτυξαν όλη τη φυσική τους ικανότητα κάτω απ' το σημερνό κοινωνικό καθεστώς δίχως τη σύμπτωση ή την προτασία του πλούτου;

Κ' έπειτα αποκοτούν οι εκλεκτοί να μιλούν για την εξαίρεση, για την ανθρώπινη διαφορά, που είναι φόβος μη χαθή απ' τη ζωή, αν καθιερωθή ένα σοσιαλιστικό καθεστώς στην κοινωνία! Μα ή σημερινή άστική κοινωνία βασίζεται στην ανθρώπινη διαφορά ή στη διαφορά των υλικών μέσων άναμεταξύ στους ανθρώπους; Πώς ύπάρχει διαφορά φυσικών ικανότητων άνάμεσα στους τελευταίους, δε σκέρθηκε ποτέ σοσιαλιστής να τάρνηθ ή να το συζητήση. Μα ρωτώ πάλι: Ποιές φυσικές ικανότητες του ανθρώπου βοηθάει να αναπτύχουν το σημερνό καθεστώς; Τις άνώτερες ψυχικές και διανοητικές, ή τις κατώτερες του ύπολογισμού, της επιχειρηματικότητας, του κέρδους, της εκμετάλλεψης της εργασίας των άλλων; Και για να μείνω μόνο στην περιοχή της τέχνης, ποιές ιδιοφυΐες βρίσκουν ευκολότερα έδαφος και προκόδουν σήμερα, εκείνες οι λιγοστές που κλειούνται στην άξιοπρεπή ιεραρχία του ιδανικού τους, ή οι άλλες, οι πολλές που καταντάν την τέχνη τους δούλα των άγαθών άστών και δημόσια των άγοραίων και των χυδαίων; Α. χ. οι ένας δυό του τόπου μας δραματογράφοι από ψυχική ανάγκη ή οι φαρσοποιοί και θεαματοσυνθέτες, που ή έμπνευτή

της περιπλάνησης τη νοσταλγία. Τίποτε δε θα με ύποτάξει έμένα στους νόμους της νοικοκυριστικής ζωής. Ούτε ή άγάπη! Ούτε αυτή, μ' όλο που ξέρω πως τίποτε δεν άξίζει στον κόσμο όσο εκείνη! Γιατί κι αυτή τη θέλω διαχτάριχη και τσιγγάνικη! Βαθιά-ζωντανή ανθρώπινη που να με κυριαρχήσουν οι στιγμές της όλο, τα μπράτσα της τά θάλω να μ' άγκαλιάζουν σφιχτά, και τα χείλη της τά θέλω να καίνε. Μα μόνο για λίγες το αιώνα το σίγουρο, το συνηθισμένο, το σιχαίνουμαι και το βαριούμαι. Η γυναίκα που με καρτερεί με πάθηση και ύπομονη και λατρεία με κουράζει. Διαχτάριχη και τσιγγάνικη, όπως μου τη δίδεις έσύ!

"Όπως του τη δίνω εγώ, διαχτάριχη και Τσιγγάνικη! Άς είναι Κάλιο να μην ξέρει την ψυχή μου, να μην τη μάθει ποτέ του για να μη την ταπεινώσει ποτέ με τον όλγτο του. Διαχτάριχη και Τσιγγάνικη, όπως του τη δίνω εγώ!

Σήμερα ή Μαίρη μου γύρισε τη βίβλα που της έκαμα. Φορούσε μια θαυμάσια τουαλέττα, και τα μάτια της άχτινοβολούσαν από την παράξενη φλόγα της γυναικας που περιμένει. Φαντάστηκε άραγε πως θάρχόταν κι ο Λώρης; Η μόνο ή σκέψη

πως έγω θα τούκανα λόγο για την όμορφιά της, της έδωσα αυτή την καταυχρησμένη όψη; Ποιός ξέρει. Ό,τι κι αν είναι έγω θα του την παίνισω όσο μπορώ και θα τον καταφέρω να της κάμει το χάρτη της. Επί τέλους ή ύπόθεση αυτή πρέπει να τελειώσει, μόνο ο σκοπός είναι να μη μου λείπει ή ψυχραιμία. Πρέπει με άπάθεια να διευθύνω τα πράματα. Άνάγκη πάντα να φέρω ως την άκρη το άποτέλεσμα που κυνηγώ με κάθε τρόπο. Στο κάτω-κάτω δεν είναι λίγο εκείνο που θέλω. Τουλάχιστο θα νοιώθω ύστερα την περηφάνεια της άνακάλυψης. Της άνακάλυψης να διχσθεδάξει κανένας τη μονοτονία του με τα βράνα που θα κάνει της ψυχής του μονάχος του και να γελά με τους σπασμούς του πόνου της! Έπειτα μήπως δεν είναι άνθρωποι που παιδεύουν ζωα για να γελάσουν με την άγνωση τους; Έτσι άπαράλλαχτα κ' έγω θέλω να γελάσω, και δε βρήκα πιο δικαιολογημένο μέσο παρά τυραννώντας τη δική μου ψυχή!

Μιλήσαμε για βιβλία. Μόυπε πως τώρα έχει να μου δανείσει δυα θέλω. Ο άντρας της ο καημένος, έτσι είπε, της κρατούσε από το ταξίδι έναν κόσμο, έναν κόσμο έκτακτα βιβλία. Μου θαύμαζε έξαιρετικά κάποιον άνηθικώτατο για τη δύναμη

που να γραμμένο. "Όπως κουβέντιαζε, όλα τα ένστιχτα της έρωτικής γυναικας ξυπνούσαν και περνούσαν από τα μάτια της και την κάνανε πολύ όμορφη. Μολαταύτα μου φάνηκε παράξενο πως μόρεσε και διάβασε παρόμοιες σιχασιές και δεν άηδίασε.. Μα και ο άντρας πάλι τρελλός είναι που της δίνει τέτοιου είδους συντροφίες προκειμένου να φεύγει και να την αφήνει μοναχή; Άκατανόητο!

Σιγά σιγά ήθελε ή έμψυχη στο Λώρη και με ρώτησε αν τον βλέπω, μ' άδιαφορία καλά προσποιημένη.

Είταν περίεργη να τον δεϊ. αΘά το πιστέψεις, άγαπημένη μου; μ' αυτό το παιδί, και τόνοισε τη λέξη παιδί, ούτε μια φορά δε συναντήθηκα. Το γνώρισα όταν πρωτοήρθα από την πατρίδα μου. Τα στίτια μας είταν άντικρύ. Έκείνος ακόμα με τη στολή του Λυκείου σοβαρός σοβαρός πάντα κι άμίλητος. Κάποτε-κάποτε μύσπελνε βιβλία και το θαρρούσε πιο ύποχρέωση να μου στέλνει ό,τι εύρισκε καλό. Και τότε είταν όμορφος! Ω, είταν πολύ όμορφος την εποχή εκείνη ο κ Λώρης! Σ' αυτό πάλι όλα τα ένστιχτα της έρωτικής γυναικας περ-άσανε από τα μάτια της και πάλι μου φάνηκε πολύ όμορφη και πολύ δικαιολογημένη. Είχε δικιο, είναι

τους κεντρίζεται απ' τὰ ποσοστά και θερμαίνεται από τὴν κοινωνικὴ ἐπιτυχία, οἱ δυστρεῖς ἐκλεχτοὶ διηγηματογράφοι μας ἢ οἱ ἀναγνωσματογραφιάδες τῶν ἐφημερίδων; Οἱ δυστρεῖς ζωγράφοι ἢ γλύπτες ποὺ ἔχουν μιὰ λαχτάρα κ' ἓνα ἰδανικὸ τέχνης ἢ οἱ σταμπαδόροι παραλήδων, στολιστάδες τῶν σκηνικῶν ἀπόμαχων μπακάλιδων καὶ τοκιστάδων, κἀπηλοι τῶν ἑλληνικῶν τοπιῶν καὶ μνημείων στοῦ ξένου περιηγητῆς; Καταντάει ἢ δὲν καταντάει τὸ πούλημα, τὸ μόνο κεντρίστῃ γιὰ τοὺς καλλιτέχνες, τὰ ποσοστά τὸ μόνο ἐλατήριο γιὰ τοὺς θεατρικοὺς συγγραφεῖς, τὸ δίδραχμο ἢ τὸ τάλαρο ἢ μοναχὴ αἰτία ποὺ γαμίζου ἀπὸ Κασινέες καὶ Φίφτυ τοῦ καὶ σκανταλιάρικα καὶ ἐγκληματικὰ ἀναγνώματα οἱ ἀστικές πατσαδούρες; Θεὸς νὰ μὲ φυλάξῃ ἀπὸ τὸ νὰ θέλω νὰ κατηγορέσω κανένα ἀπ' τοὺς βιοταλεστές αὐτοὺς. Σ' ἓνα κοινωνικὸ καθεστῶς ποὺ ἀγωνίζονται ὅλοι ἐναντίον ὧλων, ἡ ἀνάγκη τοῦ ψωμοῦ τὰ συμπαθεῖ ὅλα, γιὰτὶ κανένας λογικὸς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ παύσῃ ἀπὸ ἓνα πνευματικὸ προλετάριο νὰ φορῇ τὴν πείνα ἢ νὰ κλέψῃ. Ἐὰν μπορεῖ μόνο νὰ παύσῃ, ἀπ' τοὺς ἐκλεχτοὺς τὸ ἐλάχιστο ἀντικαταξὶ σ' αὐτοὺς, ποὺ περισσότερο ἀπὸ ἓνας τοὺς ἀναγκάζονται νὰ σκυφθοῦν στάνομο τὸ καθεστῶς, νὰ πνίξουν τὸ αἶσθημά τους, τὴν ἰδιοφυΐα, τὴν περηφάνια τους μπρὸς τὴν ἀνάγκη τῆς ζωῆς — νὰ μὴν προβάλλουν ἀπὸ πρόληψη καὶ ἀπὸ ἀλαφρότητα ὑπερασπιστὲς ἀνθρώπων διαφορῶν κ' ἐξαιρέσεων, νὰ μὴν κόβονται γιὰ τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία, ποὺ τάχα θὰ τὴν καταργήσῃ ὁ σοσιαλισμός. Ἀτομικὴ ἐλευθερία στὴ σημερινὴ κοινωνία! Ἡθελα νὰ ξέρω πόσοι εἶναι σήμερὰ ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, ποὺ ἡ ἐνέργεια τους, ἡ ἐργασία τους ταυτίζεται μὲ τὴν ἐλευθερίαν τους θέληση καὶ συμφωνεῖ μὲ τὴ φυσικὴ τους κλίση. Ἀτομικὴ ἐλευθερία στὴ σημερινὴ κοινωνία, ποὺ ἀκούς ἄξαφνα νὰ σοῦ μιλήσῃ γι' αὐτὴ ἓνας ὑψηλὸς δημοτικιστὴς ἀπὸ πεποίθησιν κ' ὑπερηθροδοσιανὸς μπροστὰ στοὺς ροιτητῆς καὶ στὰ βιβλία ποὺ γράφει, ποὺ ἀκούς νὰ σκίζονται γι' αὐτὴ ἓνας ὑπάλληλος, ποὺ ξικεῖ τις ὥρες τῆς ἀναγκαστικῆς του γιὰ νὰ γράψῃ δράματα ἢ ἱστορίες, ἢ ἓνας ποιητὴς ποὺ ἀνγκάζεται νὰ γράφῃ γιὰ τὸν πῆνα σὺν τὸν ποιητὴ τῆς κωμωδίας. Ἀτομικὴ ἐλευθερία στὴ σημερινὴ κοινωνία, ὅταν καθὼς μας αἰσθάνεται τὴ θέλησιν του δεμένη, πιστευμένη, σκληρωμένη ἀπὸ τὴ θέλησιν τῶν λίγων ἰσχυρῶν ἀπὸ τύχη ἢ κατώτερη

ἀνθρώπινη δεξιότητα εἴτε σκληράδα. Ἀτομικὴ ἐλευθερία νὰί, μὰ γι' αὐτὰ τὰ λίγα τὰ άτομα μονάχα καὶ γιὰ τὴν ἀντιδραστικὴ φιλοσοφία κ' ἠθικὴ καὶ λογικὴ τῶν σοφῶν, ποὺ ἀσυνείδητα ἢ συνειδητὰ ἐκφράζουν καὶ ὑπερασπίζονται τὴν ψυχολογία τῶν σημερινῶν κυρίων, τῶν ἐκλεχτῶν καὶ ἀρχόντων τῆς ζωῆς ὅχι ἀπὸ ἀνθρώπινη διαφορὰ, ἀπὸ ὑπεροχὴ φυσικῶν ἰδιοτήτων, μὰ ἀπὸ διαφορὰ τύχης καὶ ἀπὸ ὑπεροχὴ τῶν κατώτερων φυσικῶν κλίσεων μέσα τους.

Ὀλοτέλα ἀντίθετα ἀπὸ τὸ σημερινὸ καθεστῶς, ὁ σοσιαλισμός δὲν ἐρχεται νὰ καταργήσῃ τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία ἢ νὰ πνίξῃ τις ἀνθρώπινες διαφορές, ἀλλὰ νὰ ξεχωρίσῃ τὰ δριὰ τους, ἀνοίγοντας, μὲ τὴν ὅσο μπορεῖ λιγότερη ἐξάρτησιν τὰτόμου ἀπὸ ὑλικὴς φροντίδας, πλάτύτερα τὸ ἔδαφος τῆς ἀνάπτυξης τῶν διαφορῶν αὐτῶν καὶ τὴ σφαῖρα τῆς ἐνάσκησιν τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ὁ σοσιαλισμός ἔχει γιὰ πρῶτο ὄρο στὴν προσπάθειά του τὸ μῶρφωμα τοῦ καθενοῦ σύμφωνα μὲ τὴν ἀτομικὴν τοῦ ἰδιοφυΐα καὶ ὅχι σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντα τῆς κυρίαρχης τάξης, καθὼς σήμερὰ. Στὴ θέση αὐτῆς τῆς τάξης ἐρχεται νὰ βάλῃ τὴν κοινωνικὴ ἰδιότητα καὶ τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας. Ἡ μόνη ἐξάρτησιν τοῦ ἐνός ἀπ' τὰλλο άτομο εἶναι ἡ ἄλλη λεγγύη μεταξὺ τους, ὁ σεβασμός τοῦ ἐνός στὴν ἐλευθερία τὰλλου κ' ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ σύνολου στὸ σύνολο. Ὅσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπ' τὴ φύσιν του κοινωνικὸς, ὅσο ἡ ζωὴ του ὅζω ἀπ' τὴν κοινωνία εἶναι ἀδύνατη ἀπ' τὴ φύσιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἓνας δεσμός τῶν ἀτόμων μεταξὺ τους εἶναι ἀπαραίτητος καὶ μιὰ ὑποταγὴ στὴν κοινωνία ἀναγκαῖα. Ἀλλ' ὅταν ἡ κοινωνία δὲν εἶναι καθὼς σήμερὰ κοινωνία τῶν τάξεων, μὰ ἓνας συνασπισμός ἀτόμων γιὰ εὐκολότερη συντήρησιν καὶ ἀνεξάρτησιν ἀπὸ λαψὴ τῆς ζωῆς, ἡ ὑποταγὴ στὴν κοινωνία αὐτὴ δὲν εἶναι πιά ἀναγκαστικὴ, δὲν εἶναι πιά δουλεία τοῦ ἀτόμου, μὰ ὑποταγὴ ἀπὸ ἐλευθερίαν θέλησιν. Σὲ μιὰ τέτοιαν κοινωνία λοιπὸν ὁργανωμένη γιὰ νὰ ὑπερετήσῃ τὰ συμφέροντα ὧλων τῶν ἀτόμων, ὧλων τῶν μελῶν τῆς καὶ ὅχι τὰ συμφέροντα προνομιστῶν τάξεων καὶ ἀτόμων καθὼς σήμερὰ, τί ἔχει νὰ ἐπηρεαστῇ τὴν ἀνθρώπινη διαφορὰ, τί ἔχει νὰ βλαπτῇ ὁ ἀνώτερος προνομιστὴς ἄνθρωπος, ποὺ σήμερὰ τὸν βλέπομε νὰ γονιμίζεται καὶ νὰ ὑποφέρει, ἀν ἀπὸ τύχη δὲν ἀνήκει σὲς προνομιστῶν τάξεις; Σὲ μιὰ τέτοιαν κοινωνία, σχηματισμένη γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν ἀπόλαψιν τῶν ἐκλεχτῶν καὶ μὴ ἐκλεχτῶν, τί

ἔχει νὰ φοβηθῇ κ' ἡ τέχνη; Μὴν εἶναι φόβος νὰ χαθῇ ἡ ἀνάγκη τῆς, ἂν τυχὸν λείψῃ ἀπ' τὸν ἄνθρωπο ἡ σκληρὴ ὑλικὴ ἀνάγκη, μὴν εἶναι φόβος νὰ τῆς λείψῃ τὸ ὑλικὸ ποὺ ἀντλεῖ τὴν ἐμπνευσίαν τῆς, σὰ δὲν ὑπάρχουν πιά ἐργάτες ποὺ ταλαιπωροῦνται, ἀνεργοὶ ποὺ γυμνάζονται καὶ πεινᾶν καὶ ἀκαμάτε κεφαλαιούχοι ποὺ τιλνοῦν τὴν κοιλιά καὶ τὸ πούγγ' τους μὲ τὸν ἰδρωτὰ τῶν ἄλλων, σὰ δὲ βρίσκονται γυναῖκες ποὺ πούλῃν τὴν ὁμορφίαν τους, ἀξιώματικοὶ ποὺ παζαρεύουν τὰ γαλόνια τους καὶ λόγιοι καὶ σοφοὶ τὰ φῶτα τους, ἐπιστήμονες ποὺ μπαγαποντίζουν τὴν ἐπιστήμην τους, κοτζαμπάσιδες καὶ τοκιστάδες ποὺ βυζέουν τοὺς κόπους τοῦ λαοῦ, μὴν εἶναι φόβος νὰ οὐδυνῇ ἡ παρακίνησιν τῆς σὰ δὲν ὑπάρχουν ἀδρεῖς ἀτθίδες νὰ σκοτόνουν τὴν πλῆξιν τους μὲ πλεκοὺς στίχους καὶ ρομάντσα σκανταλιάρικα, μπακάλιδες νὰ θέλουν νὰ παθανατίσουν τὴ μορφή τους στὸ μάρμαρο ἢ στὴ λαδομπογιά, τραπεζίτες νὰ χτερίζουν μέγαλα, βασιλιάδες θεάτρα καὶ πινακοθήκες, πρίγκηπες καὶ πρίγκηπες νὰ παίρνουν στὴν ψιλή τους προστασίαν παραστάσεις καὶ διαλέξεις καὶ κονσέρτα καὶ συλλόγους καὶ συνδέσμους; Ἡ μὴν εἶναι φόβος πὼς θὰ λείψῃ ὁ φόβος τῆς δημιουργίας τῶν ἐκλεχτῶν, ὅταν αὗτοι δὲν κεντρίζονται ἀπ' τὴν πληρωμὴ, δὲν κουνδίζονται ἀπ' τὸ ἐλατήριο τοῦ πλουτισμοῦ;

Πρέπει νὰ τοῦ λείψῃ κανένας ἡ ἀγαθὴ πρόθεσιν, ἂν ὅχι ἡ ἱκανότης νὰ σκέπτεται μὲ τὴ στοιχειώδη λογικὴ, γιὰ νὰ φρασθῇ στὸ συμπέρασμα πὼς ἡ τέχνη θὰ χαθῇ σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ θὰ πασχίξῃ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν ἄνθρωπο ὅσο εἶναι δυνατόν περισσότερο ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ σκλαβιά του, σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ θάχῃ τὸ σκοπὸ νὰ πλώσῃ τὰ φῶτα καὶ τὴ μόρφωσιν σ' ὅλες τὰς τάξεις ποὺ τὴν ἀποτελοῦν, νὰ νοήσῃ στὸ άτομο ὅσο μπορεῖ περισσότερο ἐλευθερίαν ἐνέργειας. Καὶ ποῖο ἄλλο φανερῶμα τοῦ πνεύματος χρειάζεται περισσότερο ἐλευθερίαν ἐνέργειας ἀπὸ τὴν τέχνην! Δὲν ἔχω ὁρῆσιν νὰ συζητήσω ἐδῶ μὲ τοὺς αἰσθητιστῆς, ἂν ἡ τέχνη εἶναι γιὰ τοὺς πολλοὺς ἢ γιὰ τοὺς λίγους, τοὺς ἐκτεχτοὺς. Μὰ καὶ τὸ δεύτερον ἂν τὸ δεχτοῦμε γιὰ μιὰ στιγμή, ἡ ὁλοῖνα καλλιτέρεψιν τῆς θέσης τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἡ ὅσο πᾶσι πνευματικὴ ἀνύψωσιν τους καὶ τὸ περίσσευμα καιροῦ γιὰ θεραπείαν καὶ ἄλλων ἀναγκῶν ἀνώτερων ἀπ' τὰς στομαχικὰς, τί ἄλλο κάνει παρὰ νὰ πλατένῃ τὴν περιοχὴν ποὺ νιώθει τὴν ἀνάγκη τῆς καλλιτεχνικῆς ἀπόλαψιν καὶ νὰ νοήσῃ τὰ σύνορα τῆς

φρίκη νὰ πομένει μιὰ γυναῖκα μόνη, σὺν ἔχει τὴν ἡλικία τῆς καὶ τὴν ὁμορφίαν τῆς.

— Φατάσου πόσα χρόνια ἀπὸ τότε! πρῶττε συλλογισμένη...

— Ναι, πόσα χρόν: ἀδικοχαμένα, σκέφτηκα κ' ἐγὼ εἶσαι ποὺ τὴν ἔβλεπα ὅλα της τὸ σῶμα μούλεγε τὸ μαρτύριο τῶν ἀδικανεικῶν πόθων!

11 μ. μ.

Τὸ ἀπόγεμα ἦρθε καὶ ὁ Λῶρης.

Περὶεργο, γιὰτὶ νὰ ταράζωμαι τόσο σὺν ἔρχεται! Ὅλο μου τὸ αἷμα μ' ἐξυέται στὴν καρδιά μου καὶ ὑποφέρω ὥσπου νὰ ἡσυχάσω καὶ κατεβῶ, προσπαθώντας νὰ μὴ μὲ νοιώσῃ. Νὰ, σήμερὰ λόγου χάριν, δὲν ἐπῆγα νὰ τὸν χαιρετήσω, παρὰ μόνο τοῦ πα ἀπλῶς «καλὴ μέρα» καὶ στάθηκα στὸ τραπέζι κοιτάζοντας ἓνα βιβλίον, πολυσυλόβον: τὸ κεφάλι μου. Ἡθελα νὰ ξέρω, διακρίνει ἄραγε τὴ χλωμάδα μου; Ἐγὼ θὰ τῷ ἔλεγα αὐτό! Κι ὅμως μόλις παρυσιάσθηκα μὲ καλοκοίταξε μὲ κάποιαν ἐκπληξιν. Τὸ καλὸ εἶναι ποὺ δὲν μούπε τίποτε. Μὲ στενοχωρεῖ σ' ἀπίστευτον βαθμὸ νὰ μὲ βρῇται πάνω στὴς γυναῖκες μου ἀδυνάμεις. Ἐπειτα δὲ εἶναι τόσο παλιό

μῆνο; νὰ κινεῖται κανεὶς μπρὸς στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀγαπᾷ, ποὺ χῶρια ποὺ θὰ τοῦ κινῶσιν τὸν οἶχτο θὰ γινόμενον καὶ γελοῖον.

Ἀλλοκοτὸς χαρακτήρας! Σήμερὰ εἶτανε πολὺ νευρικός καὶ ἀνήσυχος. Ὅλο μιλοῦσα ἐγὼ Ἀνάφρα χίλιω λογίω ζητήματα ἀσήμαντα. κάποτε ὁ λωσδιόλου πρᾶξις καὶ ἀνῆστα. Ἐπὶ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ λέω τίποτε. Γιατὶ ἂν σῶπαινα ἡ θέσιν μας καὶ τὸ δυνῶ θάτανε ἀνυπόφορη.

Ἀιστανόμουν τὰ περαμένα νὰ πλανοῦνται βερὶ καὶ κορυφικά στὸ δωμάτιο ποὺ βρισκόμασσε. Μιὰ στενοχωρὶς μὰς πνέει καὶ τοὺς δύο. Ἀὐτὸ καὶ κάποιος οὐρανὸς κόρατος εἶχε ξαφνικὰ καὶ ἀπλῶς μὲ σὺνεφα φορτωμένα καταιγίδας, καὶ ἀνήσυχος στὸ ζῶμα τῆς. Καὶ μιλοῦσα καὶ πᾶσιζα νὰ μὴ κοπεῖ ἡ κουβεντα μας, γιὰτὶ φοβόμουν τὴ σιωπὴ ποὺ θὰ γινόντανε οἱ σκεψὲς μου. Καὶ μιλοῦσα καὶ μιλοῦσα, εἶσαι, δίχως νὰ ξέρω γιὰτὶ τέλεγα ὅλα αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ καὶ ὅς μ' ἄκουε καὶ περπατοῦσε στὸ δωμάτιο καὶ μ' ἐπορεύονταν πότε πότε ἀνὰ τὴν ὁδὸν καὶ αὐτὸ μόνο σὺν ἐπίμενον νὰ τοῦ ζητῶ ἀπάντησιν. Ἀξέφρα, ἐφυγε βιαστικὰ χαιρετώντας με δίχως νὰ μὲ δεῖ. Ἐφυγε χωρὶς νὰ τοῦ πῶ πὼς τὸ πρῶτ' εἶταν ἐδῶ Ἐλένη... Μὰ εἶταν ὅσον μακριά

καὶ ἀπὸ τοὺς δύο μας σήμερὰ!

20 Αὐγούστου.

Ἐχω κάμποσες μέρες νὰ δῶ τὸ Λῶρη. Τὴν ὀστερὴ φορὰ ποὺ τὸν εἶδα, εἶταν βιαστικός καὶ μούπε πὼς θὰ πῆγαινε στὴν ἐξοχὴ. Ἰσως νὰ βγῇ. Ἐγὼ ὅλες αὐτὲς τὲς μέρες τὲς πέρασα στὴν πῶ ἀταρχὴν μοναχία. Οἱ ὥρες ἐφευγαν δίχως νὰ τις καταλαβαίνω. Δίχως νὰ μ' ἀγγίζου. Σὰ νὰ μὴ ζοῦσα. Πάνω ἀπὸ μιὰ βδομάδα, καὶ ἂν μὲ ρωτοῦσε κανένας, δὲ θὰ μπορούσα νὰ ξεχωρίσω μιὰ στιγμή, ἀπ' ὅλες ποὺ περᾶσαν, καὶ νὰ τοῦ πῶ πὼς σ' αὐτὴ συνέβηκε κατὰ τι ποὺ διατήρησε ἡ θύμησιν μου. Κ' εἶναι φοβερὸ νὰ συλλογᾶται κανεὶς πὼς εἶται γίνεται πάντα στὴ ζωὴ. Χρόνια δλόκληρα, ὁλόκληρος ὁ βίος μας καμμιὰ φορὰ μπορεῖ νὰ τελειώσῃ, καὶ ὅμως, τὴν τελευταίαν στιγμὴν, ἂν θελήσουμε νὰ γυρίσουμε πίσω γιὰ νὰ ξαναδοῦμε ἄλλη μιὰ φορὰ ἀκόμη ὅλα καίνα ποὺ συμβῆκανε στὸ διαστήμα ποὺ χῆθηκε, ζήτημα εἶναι ἂν θὰ βροῦμε διατηρημένες στὴν ζωὴ μας δύο τριῶ στιγμῶν τίς ἐτύπωσε. Ὅλες οἱ ἄλλες, ἐκατομμύρια ὥρες, χιλιάδες μέρες, ξαφανιστήκανε καὶ ξεχαστήκανε, σὶ νὰ μὴ ὑπερβᾶνε ποτέ!

στρατολογίας στή φάλαγγ τῶν ἐκλεκτῶν, τῶν ἐξαιρετικῶν πνευμάτων; Ἐξὼν ἂν φαντάζεται κανένας πὼς ἡ κοινωνία, πού τείνει νά σχηματιστῇ ἐπάνω σέ σοσιαλιστικές βάσεις, θά κἀμὴ περιττὴ τὴν ὑπάρξιν καλλιτεχνῶν, ἂν νομίζῃ πὼς ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδέα μὴ τὴν ἰσότητά δικαιωμάτων τῶν ἀνθρώπων, πού ἔχει ἐμβλημα τῆς, θέλει νά κλείσῃ τὰ σχολιά, νά γκρεμίσῃ τὰ θεάτρα, τὰ ὠδεῖα, νά παρὰδῶσιν στὴ φωτιὰ πινακοθήκες, νά λύσῃ τὰ χαλκώματα καὶ νά κἀμὴ κοσίστῃ τὰ μάρμαρα τῶν ἀγαλμάτων καὶ μνημείων, ὅπως τὸ ἔκαμε ὁ μεσαιῶνας στὴν Ἰταλία, μ' ἓνα λόγο νά γυρίσῃ πίσω στὸ βαρβαρισμὸ τῆς ἀνθρωπότητος. Μὴ τέτια σκέψῃ ἔχει δύο ψυχολογίες, καθὼς εἶπα παραπάνω. Ἡ τοῦ ἀσφαλισμένου σήμερα ἀπὸ ὕλικές φροντίδες καὶ στομωμένου σύγκαιρου σὲ καθὲ ἀνθρωπιστικὸ αἰσθημα, ἡ τοῦ πνιμένου σὲ σκοτάδι τῆς πρόληψης, πού βλέπει τὴ σημερινὴ ἀμορφωσιὰ τοῦ πλήθους καὶ φαντάζεται πὼς τὸ λευτέρωμά του ἀπ' τὴν ὕλική σκλαβιά εἶναι ἓνα καὶ τὸ ἴδιο μὴ τὴν κυριαρχία τῆς ἀμορφωσιᾶς στὸν κόσμον. Πιὸ ἀπάνω εἶδαμε ποῖος δρόμος ὡδηγεῖ σὲ ὕλικὸ λευτέρωμα τοῦ σκλάβου. Πρώτος δὸς τοῦ λευτερωμοῦ του εἶναι τὸ διανοητικὸ ἀνύψωμά του. Δίχως αὐτὸ ἀφάνταστη καὶ ἀδύνατη ἡ νίκη τοῦ ἐργάτη, γι' αὐτὸ καὶ ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδέα δίνει τὴν πρώτη σημάσια στὴ λαϊκὴ μόρφωση, στὸν ἐξανθρωπισμὸ τοῦ πλήθους. Ποῖος εἶναι τὸ ἐκπολιτιστικὸ τῆς πρόγραμμα καὶ ἡ δράσις τῆς σὲ ἄλλες περιοχές, θάφειν ἀπ' τὸ θέμα μου ἂν ἤθελα νά το ἀναπτύξω ἐδῶ. Περιορίζομαι στὴ σφαῖρα τῆς τέχνης μόνον καὶ στὴ Γερμανία τὴν Πατριδα τοῦ σημερινοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν κατάργησιν τοῦ περίφημου ἀντισοσιαλιστικοῦ νόμου τοῦ Μπίσμαρκ, ὅταν ἡ γερμανικὴ σοσιαλιστικὴ δημοκρατία, μπορούσε νὰ ἀναπτύξῃ πρὸ ἐλευθέρᾳ τὴν ἐκπολιτιστικὴν δράσιν τῆς, μὴ ἀπὸ τίς πρώτες φροντίδες τῆς ἦσαν κοντὰ στὸν πολιτικὸ, οἰκονομικὸ, κοινωνικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ φωτισμὸ τοῦ ἐργάτη καὶ ἡ ἐκκαλλιέργησις τῶν αἰσθητικῶν του ἀναγκῶν. Σ' ὅλα τὰ μεγαλύτερα ἐργατικά κέντρα ἡ σοσιαλιστικὴ διοργάνωσις συντηρεῖ κοινότητες, διαλέξεις, ἀπαγγελίας ποιημάτων, πρᾶξεις θεατρικές. Σκοπὸς ὅλων αὐτῶν δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοῦ καὶ τοῦ αἰσθηματος τοῦ ἐργάτη, μὰ καὶ τὸ παιδαγωγικὸν τῆς καλαισθησίας του, πού στρεβλώνεται ἀπ' τὰ ἐγκληματικὰ ρομάντα, ἀπ' τὰ τερατώδη ἀνχνώσματα τῆς πεντάρας ἀλά

ρωμέικων ἀστικῶν ἐφημερίδων, ἀπ' τίς ἀνούσιες φάρσες καὶ ἐπιθυμήσεις καὶ δράματα τοῦ σαλονιοῦ καλῶν ὁσὶν τῶν ἀθηναϊκῶν θεάτρων. Ἡ α' Ἐλευτέρη λαϊκὴ σκηνὴ καὶ ἡ «Νέα Ἐλευτέρη λαϊκὴ σκηνὴ» τοῦ Βερολίνου εἶναι τὰ πρὸ σημαντικὰ ἰδρύματα ὅσα γιὰ τὴ θεατρικὴ ἐνέργεια τῆς σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας. Κάθε Κυριακὴ ἡπομεσήμερον τὰ κυριότερα θεάτρα τῆς γερμανικῆς πρωτεύουσας νοικιάζονται ἀπὸ τίς λαϊκὰς αὐτὰς θεατρικὰς διοργανώσεις καὶ ἡ εἰσοδὸς εἶναι ἀντικεινὸν ἔχει μόνον γιὰ τὰ μέλη, μὰ καὶ γιὰ τὸν καθέναν, φτάνει νά περισσεύῃ θέσιν. Γιατὶ οἱ θέσεις στοιχίζουν ὅλες δίχως διάκρισιν περὶ τὰ λεπτά καὶ προτιμῶνται ὅποιος προλάβῃ πρωτίτερα, δηλ. ὅτι ἐκεῖνος πού ἔχει πιστέραν ὁβολὰ, μὰ ἐκεῖνος πού ἔχει πιστέραν ὄρεξιν. Ἀν ὁ σκοπὸς τῶν παραστάσεων εἶναι ὁ βαρβαρισμὸς τοῦ πλήθους, ἡ ἐστῶντας καὶ ἡ ἀπλή διασκεδασή του, γι' αὐτὸ μιλεῖ μόνον τὸ δραματολόγιον. Τὰ ὀνόματα ποιητῶν καθὼς ὁ Καλδερὸν, ὁ Μολιέρ, ὁ Ζαϊζσηρ, ὁ Λέσσιγκ, ὁ Γκαίτε, ὁ Σίλλερ, ὁ Κλάιστ, ὁ Γκριλλ-πέρτερ, ὁ Ἐμπελ, ὁ Γούδβιγ, ὁ Ἀντσεγγκρούπερ, ὁ Ἀουτμανν, ὁ Ἀλμπε, ὁ Σνίτσερ, ὁ Μάτερλιγκ, ὁ Εἰγγερμαν, ὁ Ἰφεν, ὁ Μπίρσον, ὁ Στρίντμπεργ, ὁ Πισσέσκι, ὁ Τολστόι, ὁ Γκόρκι, ἡ μουσουργὼν καθὼς ὁ Μότσαρτ, ὁ Βέρνερ, ὁ Μπίτσε, ὁ Λόρτμπεργ, ὁ Βάγνερ, ὁ Νικόλαϊ εἶναι οἱ αἰσθητικοὶ παιδαγωγοὶ τῶν προλετάρων τοῦ Βερολίνου στὸ δραματικὸ καὶ μουσικὸν κόσμον τῆς τέχνης. Ἡ ἐπιτροπὴ πού ἐπιμελεῖται τὴ θεατρικὴ τροφὴ τῶν ἐργατῶν δὲν ἔχει ἀνάγκην, βλέπετε, νά καταφεύγῃ στοὺς ἐμπορικὰς ἐκμεταλλεὺς τῆς σκηνῆς, στοὺς συγγραφὰς πού κυνηγᾷ τὰ ποσοστὰ. Κι ἂν ἴσως πῇ κανεὶς πὼς μόνον τὸ δραματολόγιον δὲν μπορεῖ νά μαρτυρήσῃ γιὰ τὸ αἰσθητικὸ ὕψος τῆς ἐργατικῆς ψυχῆς, ποῖος ὅμως θάρρηθαι πὼς δὲν μπορεῖ νά δώσει μίαν ἀγνὴν ἰδέαν πού μπορεῖ νά σηκωθῇ τὸ θέατρο, ἐλευθερωμένο ἀπ' τὴν ἐμπορικὴν ἐπιχειρήσιν ὅπως εἶνε σήμερα καὶ ἀπ' τὴν ἐξάρτησίν του ἀπ' τὴν αἰσθητικὴν τῶν ἀγαθῶν ἀστικῶν καὶ τῶν χυδαίων καὶ ἁγροῶν, πού ἀναγκάζει τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ πνεύματος τῆς σημερινῆς κοινωνίας; Ἀπλώνοντας τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ σ' ἄλλα φαινώματα τῆς τέχνης, ὑποταγμένα σήμερα στὶς ἰδίαις ὕλικαις ἀνάγκαις καὶ στὰ ἰδία γούστα, μπορούμε νά φανταστοῦμε τί ἔα νάσασμα θά νιώσῃ ἡ γνήσια τέχνη κάτω ἀπὸ ἓνα κοινωνικὸ καθεστῶς, πού στὸν τόπον τοῦ σημερινοῦ σκλαβωμοῦ τῆς ἀρχοντίας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ

αἰσθηματος στὴν ἀρχοντίαν τοῦ πλοῦτου θάρρη νά βάλῃ τὴν ἐλευτερίαν τῆς ἐνέργειας καὶ τὰνεμπόδι-στο ξεδίπλωμα καθὲ ψυχικῆς καὶ διανοητικῆς δύναμης.

Τῶν σημερινῶν σοσιαλιστῶν δὲν τοὺς ἀρέσει, ὅτε κιόλα ἔχουν καὶ καιρὸ νά καθοῦναι νά πλάθουν ὄνειρα καὶ σκέδιν τῆς μελλόμενης κοινωνίας. Τὴ σημερινὴ σκλαβιά νοῦν μονάχα καὶ ὁ πόθος τοῦ λευτερωμοῦ τοὺς σέρνει στὸν ἀπολυτρωτικὸν ἀγῶνα. Τὰ δεσμὰ τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ ὁργανισμοῦ σὲ ὅλες τίς ὕψεις καὶ τὰ φαινώματα τῆς ζωῆς στενέ-βουν ὅχι λίγο καὶ τὴν τέχνην, ἂν πραγματικὰ οἱ πρώτοι ὅροι γιὰ νά ὑπάρξῃ τέχνη εἶναι ἡ ἐλευτερία καὶ ἡ εἰλικρίνεια, γιὰ νά μεταχειριστῶ γενικότερα τὴν ὥραιαν ἔκφρασιν τοῦ Παλαμά γιὰ τὸν ποιητὴ. Χωρὶς τὸ αἰσθημα τῆς ἐλευτερίας δὲν εἶναι δυνατό νά νοηθῇ ἐκλεκτὴ ψυχὴ, χωρὶς τὴν ἀνάγκην τῆς εἰλικρίνειας δὲν εἶναι δυνατό νά ὑπάρξῃ τέχνη. Τί ἔχει νά φοβηθῇ αὐτὴ κάτω ἀπὸ ἓνα σοσιαλιστικὸ καθεστῶς, πάτμισα νά το δείξω παραπάνω, τί ἔχει νά κερδίσῃ, μπορεῖ νά τὸ νιώσῃ μόνον μὴ ψυχὴ πού πνίγεται στὴ σημερινὴ κοινωνικὴ κτιρία καὶ πού ἔχει τὴ λαχτάραν τοῦ λευτερωμοῦ. Γιὰ τὸ λευτερωμὸ τῆς ἀνθρωπότητος στὴν ἐποχὴ μας μάχεται μονάχα ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδέα, ὥστε καὶ ἡ θέσις καθὲ ἀληθινοῦ τεχνίτη σήμερα δὲν μπορεῖ νά νάει ἀλλοῦ ἀπὸ τίς τάξεις τῶν σοσιαλιστῶν.

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

ΓΡΑΦΕΣ ΛΙΓΟΛΟΓΕΣ

Τῆς κ. ΕΥΡΥΔΙΚΗΣ Α.Δ. ΠΑΝΤΑΖΗ

ΑΘΗΝΑ, Ἀπριλίου τοῦ 909.

Κυρία μου,

Τίς λίγες μέρες ποῦ ξησα πέροι καὶ πρόπεροι, κάτου ἀπὸ τὴ φιλόξενη στέγη σας, στὴν Πόλιν, δὲ θὰν τίς λησμονήσω ποτέ. Εἶναι παραπολὺ δυνατόν χαράμενες στὴν ψυχὴ μου—ὅχι μοναχὰ γιὰ τοὺς ἀνάκατες θύμους, γαλήνες καὶ φουρτουνιασμένες, ζοῦν καὶ θά ζοῦν, ἴσως καὶ γιὰ πάντα, μέσα μου, μὰ καὶ γιὰ τοὺς μολυβογραμμένα καρνεδάκια πού με συντροφεύαν στὸ ταξίδι μου, σὺν ἀγαπημένοι συν-τροφοί, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἀγαπημένοι συντροφοί θὰν τὰ διαβάζανε, μοῦ ζητᾶν ἀπὸ καιροῦ τώρα νὰν τοὺς χαρίσω τὸ φῶς τῆς μέρας καὶ νὰ τὰφίσω νὰ ποῦν

22 Ἀγοῦστου.

Σήμερα τὴν εἶδα. Ἦρθε πρωτ-πρωτ, νὰ μοῦ πῇ πὼς μόλις εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴν ἐξοχὴν, καὶ ὅτι αἰσθάνθηκε μὴ μεγάλη ἐπιθυμία νά με δεῖ εὐθύς. Ἐγὼ δὲν ἀποκρίθηκα τίποτε : φοβούμουν μήπως δείχνοντας τὴ χαρὰ μου, τὸν ἔκανα νά μετανοήσῃ πού ξεχάστηκε μὴ στιγμὴ καὶ μοῦδεῖς πὼς με πεθύμησε. Ποτέ δὲ μιλῶ σὰ φαίνεται πὼς μ' ἀγαπᾷ, καὶ ὅχι μόνον αὐτὸ παρὰ πασκίζω ν' ἀλλάξω κουβέντα. Ποῖος ξέρει, συλλογοῦμαι, ἂν αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ξεφύγανε, κρυφὰ-κρυφὰ χωρὶς νά τὸ νοιώσῃ, ἀπὸ τὴν ψυχὴν του, καὶ ἂν δὲν προσπαθῇ νά με καταπείσῃ πὼς τὸν παρεξήγησα.....

Μέσα στὴν ὁμιλίαν τὸν ἀρώτησα ἂν θέλει νάρθῃ καμμιά μέρα σπὶνί μας.

Γιατὶ τοῦ ζήτησα ἓνα τέτοιο πράγμα : Καὶ πὼς ξεχάσα τὴν παραγγελίαν σου, καὶ τί πρόσωπο εἶχα παρὶ νά παίζω, καὶ τοῦδινά εἶσαι, στὰ καλά καθεύουσα μὴ συνέντευξι; Συνέντευξι πού δὲ δίνει κανεὶς παρ' ὅταν εἶναι βέβαιος πὼς ἀγαπιέται; Κ' ἡ Μαίρη; πὼς τὴ λησμονοῦσα τὴ Μαίρη, καὶ πὼς θά τοῦ φαινόταν τοῦ Λώρη αὐτό; Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν πού τοῦ εἶχα δώσει με τάση περιθυμία;

Γιατὶ νὰ μὴ μ' ἐμποδίσῃ ἡ σκέψις πὼς δὲ μ' ἀγαπᾷ, καὶ γιὰ τοῦτο δὲ σκώθηκε ὁ ἐγωισμὸς μου νά μοῦ σφαλίσῃ τὸ στόμα; Ἐρῶ καὶ ἐγὼ ! Ποῖος ξέρει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀφορμὴν πού φαινώμαστε ἐγωιστικὰ περὶ φανερὰς, καὶ τὴν αἰτίαν πού γινόμεσθα βότσαλα τῆς ἀντρικίας ὄρεξης; Κι ὅμως καὶ στίς δύο περιπτώσεις ἀγαποῦμε ! Ὡ ἀγαποῦμε σὺν τρελλῆς καὶ ἡ ἀγάπη, σὰ θάλασσα φουρτουνιασμένη, ἐρχεται ἀκατάσχετη καὶ μὰς τραβᾷ στὴν ἀγκαλιά της. Καὶ μετὶ τρελλοὶ ριχνόμεσθα στὰ κύματά της, μαγεμένοι ἀπὸ τὰ τραγούδια τῶν νεράιδων της, ξεγελασμένοι ἀπὸ τὰ κοχύλια καὶ τὰ μαργαριτάρια τοῦ βυθοῦ της ! Κ' ἐρχεται-ἐρχεται, ἡ θάλασσα ἡ φουρτουνιασμένη τῆς Ἀγάπης σὺν ἀνυπόταχτῃ δύναμει πού τίποτε δὲν τῆς ἀντιστέκεται, καὶ μὰς ἀγκαλιάζει καὶ μὰς σέρνει στὰ πέλματά της τ' ἀλιμάνισα. Ἀνυπόταχτῃ δύναμει καὶ ἡ Ἀγάπη μου, ἦρθε, καὶ μ' ἐσπρώξε στὴν ἀγκαλιάν σου, καὶ ἐσύρθηκα στὰ πόδια σου ἐγὼ καὶ τὸν περκαλισα νὰ μοῦ χαρίσῃς...

Στράφηκε ἀπὸτομα καὶ με κοίταξε, καὶ ἔακο λούθησε νά περπατῇ, καθὼς ἔκανε ὡς κείνη τὴ στιγμὴ...

- Θέλεις;
- Δὲν ξέρω.
- Αὐτὸ σ' ἐνοχλεῖ;
- Ὁ, ὅχι.
- Νομίζεις πὼς εἶσαι χάνω ἐγὼ τίποτε ἀπὸ τὴν ἀξιοπρέπειάν σου καὶ δὲ θέλεις;
- Μὰ ὅχι...γιατί;

Ἀξάφην μετάνοισα. Συλλογίστηκα πόσο ταπεινὴ εἶναι ἡ γυνὴ καὶ κείνη πού δίνεται στὸν ἄντρα πού δὲν τὴν ἀγαπᾷ. Γιὰ μίαν θυμήθηκα τὰ περασμένα καὶ μοῦ φάνηκε πὼς ὁ βωμὸς πού εἶχα ὑψώσει στὴν ψυχὴν μου καὶ εἶταν ἀγνὸς ἀπὸ καθὲ βεβήλωσιν, ἀρχινοῦς νά κουνιέται κα νά πέφτει συντρίμματα μπρὸς στὴν ἀλυσσοδεμένην σκλάβαν, τὴν στιγματισμένην καὶ τὴν ἐλόγουμένην πού σέρνεται μετὰ γόνατα καὶ ζητιανεύει τὴν καλὴσύνην τοῦ δεσπότη της. Σκλάβαν ἀλυσσοδεμένην καὶ στιγματισμένην μετὰ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ τοῦ σίδηρου, εἶτα ἡ ψυχὴ μου πού ἐπεφτε στὰ πόδια σου καὶ τὸν περκαλοῦσε...

- Μὰ πῆς μου, θες;
- Δὲν ξέρω νὰ δῶ, θὰ σοῦ πῶ.

Φέρτε τὰ πυρωμένα τὰ σίδερα, μὰ φέρτε τὰ γλήγορα, γιὰ νὰ κάψωμε μετὰ τὴν περιφρόνησιν καὶ τὴν ταπείνωσιν τὴν σαρκα αὐτὴ τὴν τρυφερὴ καὶ